

УЛОГА УМЕТНОСТИ У ХУМАНИЗАЦИЈИ УНИВЕРЗИТЕТА

Сажетак: У својој књизи *Иновација и предузетништво* Петер Друкер се залаже за третирање образовања као најважнијег производног фактора једног друштва.¹ Ово разматрање представља кључни фактор у разумевању будуће улоге високог образовања, универзитета као институције, као симбола и носиоца идеје, али и као спремишта духовних, интелектуалних и друштвених фактора развоја друштва у целини. У новом глобалном времену полако нестају такозвани „непрактични“ предмети и области у корист „практичних“. Цео корпус друштвених наука и уметничких дисциплина је угрожен. Важност уметности, као универзалног средства комуникације на глобалном нивоу, појављује се као нова/стара идеја, док је улога музике важна у грађењу културне и друштвене структуре заједнице. Традиционални универзитетски систем се мења, а уметности су најфлексибилније у могућности мењања себе и света око себе. У циљу побољшања универзитета као система, можемо се запитати шта образовање може научити од уметности.

Кључне речи: образовање, универзитет, уметност, музика

Човек који у себи нема музику, нити га покрећу сагласности слатких звукова, способан је за издају, сплетке и сваку штету; Његов дух је таман као ноћ, а његове склоности мрачне као Еребус. У таквог човека немајте поверења.

(Шекспир, *Млетачки трговац*)²

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 47004: *Унапређење јавних политика у Србији у функцији побољшања социјалне сигурности грађана и одрживог привредног раста*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² The man that hath no music in himself,
Nor is not mov'd with concord of sweet sounds,
Is fit for treasons, stratagems, and spoils;
The motions of his spirit are dull as night,
And his affections dark as Erebus:
Let no such man be trusted. (*The Merchant of Venice* (V, i, 83–85))

1. Две културе и научна револуција

Ако је право на знање општа премиса, онда је универзитет центар у коме се развија схватање општих људских права, система вредности, очувања традиције али и планирања будућности. Укратко, универзитет је носилац и спремиште духовних, интелектуалних и социјалних фактора развоја друштва у целини. У новом глобалном добу, времену економизације свега, али и времену дубоких социјалних и економских криза, нова доктрина образовања заговара смањивање или укидање такозваних „непрактичних“ предмета и области, у корист „практичних“ и „исплативих“, наравно реч је о новцу, а не дубљим и значајнијим разлозима. Развој и опстанак друштвених наука и уметничких дисциплина, али и самог образовања и васпитања, у новом миленијуму постају угрожени. Пре више од пола века, 1959. године, британски научник и књижевник Чарлс Сноу (Charles Snow, 1905–1980), у свом чувеном предавању „Две културе и научна револуција“ („The Two cultures and the Scientific Revolution“) говорио је о расцепу који постоји између природних и друштвених наука, који се у новом добу све више продубљује.

Нови миленијум обележен је брзим и наглим променама света који познајемо. Посебну тешкоћу представља жестоко убрзавање промена, нагло „згушњавање“ времена. Сведоци смо закона *друштвене астрикције*, сажимања простора и времена. Наиме, нулти талас (ловачко-сакупљачка привреда) трајао је стотинама хиљада година, први талас (пољопривредна револуција) трајао је неколико хиљада година, другом таласу (успону индустријске цивилизације) требало је око три стотине година да се исцрпи. Трећи талас, постиндустријско друштво, настао је пре око пола века и обележен је брзим развојем информационих технологија (Тофлер, 1980). Ове промене, које се сада одвијају на годишњем плану, осећају се највише у домену културе, духовног блага човековог и његовог самосвојног начина и стила живота. Суочен са наглим мењањем света у коме живи, савремени човек није спреман за, до сада, најдубље друштвене промене, у којима се губе тачке социјалног и психолошког ослонца на којима је цивилизација почивала. Све сведочи о хитности савременог трагања за смислом. Потреба за смислом се врло често испољава кроз безброј површних симптома – усамљеност, кривица, самооутуђење, осећај непотпуности, губитак усмерења или мотивације, депресија, безвољност, сексуална несигурност, криза идентитета, агресија. Иако површни, такви симптоми могу толико да узнемире, да ће многи људи покушати да их ублаже без одлагања, занемарујући притом њихов основни узрок. „Уметности би такође могле да послуже као спремиште смисла – за оне који су спремни да им приступе као нечем вишем од пуке забаве или езотеричног култа по себи – за оне који су спремни да их схвате као ‘оруђе провиђења’ и да их ‘проучавају’ онако како су људи у шеснаестом веку проучавали Лутеров превод Библије“ (Бајцент, Ли, Линколн, 1994).

Међутим, у освит „концептуалног“ доба, у коме ће будућност све више и више припадати активностима десне хемисфере мозга (емпатија, инвен-

тивност, планирање и повезивање на широком плану, сарадња, разумевање), потреба за хуманистичким дисциплинама је све већа и све неопходнија. Уметничке дисциплине у нашим курикулима морају бити сачуване по сваку цену, како је тада рекао професор Сноу, чак и у добу економске кризе, јер су чак и стари Грци знали да, на пример, музика помаже младима да се развију у продуктивне и квалитетне грађане полиса. У Месопотамији, Индији, Кини, старој Грчкој, веровало се да снага музике утиче на материју, а како на материју, тако утиче на мисли, емоције, хармонију тела и покрета, одређује правац мисли и активности човека. Као снага која одређује карактер људи, по мишљењу старих народа, музика одређује правац развоја једног народа, или цивилизације. Ако је у рукама зла, то је значило пропаст цивилизације, а у рукама просветљених – улазак у златно доба мира и напретка. Кинески цареви су проверавали стање свог царства по уједначености штимовања инструмената и квалитету музике која се изводи. По Питагори, цела васиона са небеским телима креће се по законима музике („музика сфера“), док је учење музике било обавезно у школовању у античкој Грчкој. Платон је сматрао да стање у музици одражава стање у држави.

Као што видимо, важност уметности, посебно музике као универзалног средства комуникације на глобалном нивоу, препозната је од давнина. Улога музике је важна и у грађењу културне и друштвене структуре друштва, али и као један од најбољих начина за промовисање образовања код нас и у свету (наши уметници одраз су нашег успешног универзитетског школовања, они постају наш национални бренд). Уметности на најприроднији и најбезболнији начин могу да мењају себе и свет око себе, па као такве могу послужити као модел промена у образовању новог доба. Заправо, са правом се можемо запитати, шта образовање може научити од уметности?

Још почетком 19. века у Америци, у Бостону, уметности су уведене у програме образовања, јер се веровало да је познавање уметности важно за сваког грађанина. Постојала су два разлога за то: подразумевало се да свака образована особа треба да поседује уметничка знања као неодвојив део васпитања, али и сазнање да такозване „мануелне уметности“ (музика и сликарство) развијају fine моторичне вештине које одгајају бољег радника у време индустријске експанзије. Ми сада знамо да активно бављење уметношћу побољшава употребу десне мождане хемисфере, што је важно у концептуалном добу трећег миленијума, као кључ креативног мишљења. Доказано је да је код свих врста интелигенције који су идентификовани, „мењање свести“ највеће под *утицајем музике и ритма*. Овај ефекат се назива „Моцартов ефекат“, којим се описује велики утицај музике на људско физичко и психичко здравље. Године 1982. амерички музичар Дон Кембел (Don Campbell) се у изучавању физиологије мозга надовезао на пионирски рад француског научника Алфреда Томатиса (Alfred Tomatis), који је тврдио да *ухо има кључну улогу* за целокупно ментално и физичко здравље. Искуства су показала да одређена класична музика јача ментално и телесно здравље, смањује стрес, по-

бољшава памћење и свесност, покреће тело и уравнотежује спавање. Музика помаже и код лечења поремећаја слушања, недостатка пажње, дислексије и аутизма па се позивају родитељи, наставници и лекари да овај ефекат музике искористе у одгајању срећније, здравије и усредсређеније деце и омладине (Исаковић, 2010).

Осим тога, неуролози су пронашли да се наше мисли, поред свих других фактора, формирају и под утицајем естетских фактора, што значи да наш урођени али и стечени естетски капацитет детерминише ток наше мисли и мисаоних процеса. Истраживање такође сугерише да музички ритам побољшава визуелну прераду информација. Истраживачки тим предвођен психологом Николасом Ескофијеом са Националног универзитета у Сингапуру (Nicolas Escoffier, National University of Singapore) обезбедио је доказе да музички ритам „синхронизује и олакшава сложену прераду надражаја“. Кроз ову синхронизацију појединци, јединке, колективно доживљавају своју околину и могуће је да осећају, мисле и делају као један. Њихова истраживања сугеришу и да ритам (на пример, у форми ритма бубња, који перманентно свира као у војним церемонијама) помаже да брзо разумете оно у шта гледате. Доказано је да ритмови које слушате повећавају психичку будност, што доводи до повећане пажње. Осим тога, доказано је да и само слушање музике, без физичког кретања, активира моторне системе у људском организму, па изгледа да је и наша машта једнако моћна као и наше физичко кретање у простору (Сакс, 2010).

Људска бића имају урођену способност креативности, то је онај 1% наше генетике који нас одваја од најближих сродних примата. Тај капацитет нам омогућава да стварамо широку лепезу излазних информација од скромних улазних, да комбинујемо различите домене информација да бисмо дошли до жељеног резултата (попречне синапсе у мозгу), да размишљамо апстрактно и развијамо многобројне врсте комуникације, од којих су говор и музика најважнији јер потичу са истог извора. Првобитни говор у настајању, „музјезик“ био је комбинација певања и говорних гласова. Емоције су такође производ специјализованих можданих ћелија, које људски род има педесет пута више од примата, па тако употребљавамо разне врсте вербалног и невербалног изражавања, у којима је примарна емоција. Она иста емоција која је основно средство и алатка свих врста уметности, посебно музике, и коју треба употребити у свим нивоима образовања.

2. Уметност као средство повећања атрактивности образовања

Као што је својевремено амерички реформатор и теоретичар у области образовања Џон Дјуи (John Dewey, 1859–1952) изјавио, нова концепција образовања доводи до нових модела у пракси (Dewey, 1939). У том смислу постоје различити аргументи у прилог повећању атрактивности образовања

путем уметности. Као прво, у образовним институцијама евентуална уметничка пракса повећава међукултурно разумевање међу субјектима образовног процеса, омогућава осећај уживања у ономе што се ради, ојачава идентитет и појединца и групе, даје подстрек за самоусавршавање и квалитетније учење. Повећавајући истраживачки капацитет опсервације, рефлексije и маште, долази се спонтано до бољих резултата. Проналазе се нови, креативни методи учења, које уметности већ имају у свом домену деловања, као што је боља визуелизација, снажнија мотивација, појачана пажња, боља комуникација, критичко размишљање на вишем нивоу. Већ смо видели како музички ритам побољшава опажање и концентрацију.

Одавно се воде дебате о улози уметности у јавном систему образовања (у приватном је ситуација различита). Наиме, већ неколико година у светском систему образовања примећено је смањење улоге наставе уметности, али истовремено, нотирано је повећање потребе баш те исте уметности у формирању здравог друштва 21. века. Један од разлога, на пример у случају САД, је велика цена, стотине милиона долара, која је плаћена за уметничке предмете који су у раним осамдесетим годинама били доступни 65% младих у јавном образовању. Од тада до сада проценат се смањивао, као и финансирање, па су тадашња деца сада родитељи чија деца се суочавају са губитком уметничких предмета у образовању. Уместо напредовања, већег процента доступности, назадује се у сваком погледу. По питању финансирања и коришћења уметности позабавићемо се примером САД, на коме се види развој тенденција на том пољу.

Улазак у нови миленијум на крилима нових технологија није донео омасовљавање врхунске уметности, као што се могло очекивати. Напротив, врхунац и узлет општег, светског тренда интересовања за уметност догодио се средином двадесетог века. То се може видети на примеру Државних уметничких агенција (State Art Agencies, SAA) основаних у Америци од стране Националног фонда за уметност (National Endowment for the Arts, NEA), кога је основао Амерички конгрес 1965. године. Оснивање НЕА инспирисале су три елитне фондације за подршку уметничким програмима, Фордова, Рокфелерова и Карнегијева, затим деловање Њујоршког државног савета за уметност, као и Бомолова и Бовенова анализа економије у служби извођачких уметности. Мисија НЕА је била да подржава врхунску уметност, напредно учење у култури, као и да ојачава позицију уметности у локалним срединама широм државе. Њен слоган био је: „Јер велика земља заслужује велику уметност“. И НЕА и САА су се тада руководиле „елитистичким“ претпоставкама: да треба подржавати врхунске уметничке резултате и достигнућа, да је врхунска уметност од велике користи за Американце као појединце и друштво у целини, да је подршка врхунске уметности државни приоритет, јер неће бити врхунске уметности ако се препусти приватном сектору.

Оснивачи су следили логику да „ако изградимо, они ће доћи“, верујући да ће просечан Американац научити да цени и воли врхунску уметност, само

ако му је доступна. На тај начин финансиране су многе институције од високог уметничког значаја (симфонијски оркестри, оперске и балетске компаније, музеји). Систем НЕА и САА функционисао је десетак година, до средине седамдесетих, када су се појавиле многе непрофитне уметничке организације, и уместо посећивања врхунских музичко-сценских догађаја, Американци су почели сами да учествују у уметничким догађајима. Што, наравно, није било исто. „Популистички“ приговори на првобитну политику у уметности су били да је уметност мањих средина била занемарена, да већина Американаца није профитирала од државног инвестирања у елитне уметничке институције. У подршци „највишем нивоу и најбољем“ НЕА и САА су сувише уско схватиле начин на који Американци имају користи од уметности (Исаковић, 2010).

Деградација првобитне замисли наставила се до данас. Локалне заједнице мултикултуралног друштва Америке задовољавају потребе у уметности локално. Провинцијализација се у данашње време поклопила са општим америчким трендом губљења интереса за знањем. Према Сузан Џекови (Susan Jakoby), ауторки књиге *Америчко време нелогичности* (The Age of American Unreason), антиинтелектуализам у Америци поприма облике епидемије. Не само да су Американци необавештени о основним чињеницама које чине савремени свет, већ мисле да све то и није важно. Радикални слогани „Много учења је опасно“ и „Не постоје чињенице, само мишљења“, уклапају се у стратешко-политичку улогу САД, у којој култура цвета само када је у служби стратешко-државних интереса.

Студија из В. Британије показује да студенти који имају и „обавезу“ уметничке праксе било које врсте, позитивно утичу на своје колеге, истовремено ширећи позитивно мишљење о својој институцији, што се одразило на смањење напуштања школовања. Резултати су за сада још увек на провери, али се може регистровати заједнички осећај постигнућа, сврхе и радости у напредовању, много више него у институцијама где не постоји уметничка пракса. Млади високо оцењују образовне активности у којима срећу нове изазове, упознају нове области и нове људе, стварају социјалне мреже на дружачији начин од уобичајеног. Култура и уметност представљају основне компоненте свеобухватног образовања које развија пуне потенцијале личности. Тако је уметничко образовање или уметност у/за образовање универзално људско право.

УНЕСКО је, препознајући овај фактор у новом миленијуму, 2006. године креирао „Мапу уметничког образовања“ (The UNESCO Road Map for Arts Education) у којој се разматрају могућности државних, али и локалних заједница, да промовишу и активирају покрет „уметност за све“. Будући да су истраживања показала позитивне ефекте уметничких дисциплина на учење, стицање вештина и социјално понашање младих, али и на привлачност школовања и курикулума уопште, УНЕСКО је сматрао да то мора бити свима доступно. У оним срединама које су то постигле, показали су се позитивни резултати. На пример, свакодневно укључивање уметности у образовни про-

цес развија могућности комуникације и емоционалног развоја код студената, али и између студената и наставног кадра, што остали предмети не остварују. Сама настава је у добитку. Затим, уметности побољшавају друштвену климу образовне институције, смањују негативне социјалне интеракције и антисоцијална понашања. Укључивање уметности високог нивоа у систем једне образовне институције ствара ауру широког распона курикулума, због чега је институција атрактивнија студентима и потенцијалним спонзорима.

Мапа коју је сачинио УНЕСКО састоји се од десет индикатора квалитета уметничког образовања за све: активно партнерство између школа и уметничких организација, и између професора, уметника и друштвене заједнице, подељена одговорност у планирању, имплементацији, процени и евалуацији постигнутих резултата, могућности јавних извођења, изложби и презентација, комбинација напредовања у специфичној уметничкој форми (*образовање у уметности*) са уметничким и креативним приступом процесу учења, друштвеним променама, мултикултурним окружењем (*образовање кроз уметност*). Остали индикатори су могућност за критичка размишљања, решавање проблема у ходу и преузимања ризика, са акцентом на сарадњи. Препоручују се флексибилне структуре у настави и пропустљиве „границе“, приступачност за све, као и детаљне стратегије за процену, контролу, евалуацију и извештаје. Као изузетно важан моменат, поставља се услов перманентног професионалног усавршавања и постизања нових компетенција за професоре, уметнике и заједницу, што је једна од карактеристика парадигме образовања у новом добу.

Свакако се препоручује међуресорна сарадња и одговорност Министарства културе и Министарства просвете, како би се нови или обновљени програми у синергији оба министарства, синергији уметности и образовања, имплементирали на најбољи начин, да би високи стандарди били свима доступни. Из разних и врло конкретних разлога: ако највећи изазови новог века леже у повећаној потреби за креативношћу у мултикултуралним заједницама, том захтеву уметничко образовање ефикасно одговара. Применљивост уметничких дисциплина у процесу образовања, учења и стицању вештина већ је доказана, као и могућност да се кроз уметности поједине заједнице лакше интегришу у мултиполарни свет.

3. Чему нас учи уметност

У музици постоје небројене могућности интерпретације истих нота, а то важи и за друге уметничке области. Централно место у деловању уметности заузима различитост и променљивост. Уметност нас учи међузависности форме и садржаја, али и важности маште, креативности и употреби свих чула и сензибилитета, у свој сложености њихових односа. Бројке и квантификације нису једина средства кроз које се осваја и задржава људско знање. На-

равно, важно је знати читати, писати, рачунати, употребити компјутер, али ове вештине не обухватају све оно што је знање, ни начин на који се то знање стиче. Кроз музику осећамо квалитет живог искуства које се не може измерити бројкама. Граница у којој престаје говор није и граница онога што познајемо. У тој флуидности и трансцедентности је лепота, али и велики изазов за организациону структуру будућих предмета овакве врсте школства.

Уметност нас учи флексибилности и прилагођавању, учи нас да је све међусобно повезано, да све утиче на све, да нема форме без садржаја и садржаја без форме. Учи нас да су и нијансе важне, да оне чине ону битну разлику између доброг и врхунског професора. Уметност нас учи важности времена које посвећујемо уживању у доживљају или искуству. Живимо у времену опште журбе, све нас гура у кратке рокове, ефикасност и ефектност, док су уметности временски одређене и дефинисане – концертне сале, музеји, позоришта су места на којима се стичу драгоцене искуства без журбе. На крају, као што је већ поменуто, у својој највишој форми наука постаје уметност, а наука образовања може научити од уметности да је свако образовно поље потенцијално поље уметности, па уметност постаје модел за успешно образовање.

Што се тиче економске практичности, нови економски модели предвиђају нове моделе пословања, засноване на „емоционалној економији“, јер се сматра да су људи прво емоционални, а затим рационални. Емоционални маркетинг, заснован на митским архетиповима, маркетинг је будућности. Фактор емоционалне повезаности у идентификацији уметничког брэнда, радост и уживање, снажан је покретач кога треба задовољити. Играјући на карту емоција, срца уместо главе, маркетинг у новом миленијуму само треба да примени атрибуте уметничког „производа“ кога рекламира (Исаковић, 2010). Уметност нас такође учи да има више од једног одговора на свако питање и више од једног решења сваког проблема (Еиснер, 2002).

Према Бернарду Шоу, „они који могу, раде, они који не могу – предају“ (Those who can, do; those who can't, teach). Улога активног музичара у општем образовном процесу, назива се у свету „A teaching artist“ (уметник-предавач) и дефинише се као „активни професионални уметник са додатним вештинама, радозналешћу и сензибилитетом предавача, који се може укључити у широк спектар едукативне праксе о, кроз, или у уметностима“. Уметници-предавачи су, као и сви ми, мултидисциплинарни производ света уметности и науке, који и раде и предају у обе сфере. Снага уметника-предавача је у креативним и инвентивним одговорима на специфичне циљеве, могућности, изазове, без уског ослањања на утврђене курикулуме, па се врло често не уклапају у формиране категорије предавачких радних места. Осим класичних предавачких техника и вештина, у новом веку потребно је да се уметници и предавачи фокусирају на нове технологије и медије, као и онлајн технику предавања. Нове технологије омогућавају лакшу комуникацију између наставника, уметника, научника и велике студентске популације, али још увек

не могу заменити моћ и квалитет живе говорне речи и људске интеракције. Иако компјутерска уметност заузима све већи простор у уметничким курикулума, још увек не може заменити праву, живу уметност. Често је овај недостатак потенциран недостатком искуства и неадекватним технолошко-педагошким образовањем предавача, на чему тек треба да се ради.

4. Наши потенцијали и могућности: где, куда, како?

У садашњем контексту још дубље социоекономске светске кризе, треба преиспитати приоритете и, можда, модификовати и садржај и форму уметничких предмета. На пример, млади су конзументи уметности сваки дан, али њихова уметност представљена је кроз различите медије од оних које су користили њихови родитељи – кроз телевизију, видео игре, филмове, Интернет. У процесу образовања дефиниција уметности претпоставља оперу, балет, музику у концертној дворани, такозвану „озбиљну музику“, и то само музичке производе уметности западне цивилизације. „Еуроцентрично“ представљање музике губи свој примат у полицентричном мултикултуралном глобалном свету, где је све доступно „на клик“. Млади све мање слушају и купују „класичну“ музику европских композитора, или како би они то назвали „музику мртвих белих мушких Европљана“ („music of dead European white males“). Наравно, ова формулација односи се на америчку омладину, али када би се млади Европе анкетирали, добила би се слична дефиниција. Зашто „висока уметност“ губи трку са осталим видовима уметничких активности? Одговор лежи у томе да је такозвана партиципација у уметности постала мерило уметничких активности у не-уметничком образовању. Они који похађају уметничке школе су изузетак, али партиципација у уметности данас представља нешто сасвим друго. Идеја о трансцедентности уметности, која вас чини бољом особом, подиже моралне стандарде друштва, поправља друштвена зла и мења најбоље основни људски вредносни систем, створила је јаз између идеје и самог друштва које се и само налази у перманентној транзицији и сталној промени.

Свима доступно и квалитетно образовање циљ је коме се тежи у новом миленијуму знања, а квалитет се може промовисати кроз увођење уметничког образовања на ширим основама. Веза између класичног образовања (школе, факултети) и музичко-сценских уметности мора бити јача. Да би образовни систем одговорио изазовима нових технологија, а да уметност и даље оплемењава, потребно је да се образовни систем третира као производња (Друкер, 1991). Уосталом, „производња“ врхунских научника, уметника, стручњака, требало би да буде најважнија, најфундаменталнија производна грана једне заједнице. У складу са временом, новим научним сазнањима, савременим технологијама, али не губећи старе, испробане вредности културе

и уметности, образовни систем би требало да се мења у односу на: *третман образовања* – посматрати улагање у врхунску едукацију као инвестицију, а не трошак, јер се свако улагање овог типа вишеструко враћа; *садржај образовања* – новим приступима, плановима и програмима, прилагођеним новом миленијуму и савременим технологијама, ради приближавања светским стандардима и успешнијем пробоју на светском тржишту; *начин образовања* – усавршавањем застарелих метода и техника, и савременијом организацијом школског система који би омогућио да се наши студенти, будући стручњаци, квалитетно припремају за успешнију професионалну активност код нас и у свету. Таленат се овде подразумева *sine qua non!* Носиоци образовних процеса – професори и предавачи на свим нивоима – морају бити спремни и отворени за своја даља усавршавања и специјализације, јер ће само тако спремно прихватити и одгајати наше младе таленте. И најзад, посветити пажњу *субјектима образовања* – поред обраћања пажње посебно на младе таленте, образовање кроз и за уметност треба да је приступачно и онима који се неће професионално бавити уметношћу, јер тако настаје будућа образована и зналачка публика, чији се недостатак већ дуже времена акутно осећа у нас, али и будући образовани студенти менаџмента у уметности. Уосталом, у свету је препозната лековита моћ уметности, па, на пример, бизнис менаџери и брокери узимају часове у слободно време и озбиљно вежбају на својим инструментима, јер је доказано да је то пут ка потпуном опорављању нервног система после стресног радног дана, док велике менаџере пореде са великим диригентима.

Што се тиче перманентног професионалног усавршавања и постизања нових компетенција за наставнике осавремењеног универзитета, Министарство просвете већ неколико година акредитује семинаре којима се додатно образују запослени у образовању. Акредитовани семинари програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника, које организује Завод за унапређење образовања и васпитања, одвијају се целе године у осамнаест категорија, а класификација по областима урађена је ради лакшег сналажења при избору програма. Програми су већином интердисциплинарни, тако да задовољавају интересовање различитих циљних група. Успешност реализације, према *Правилнику о стручном усавршавању наставника, васпитача и стручних сарадника*, прати Завод за унапређивање образовања и васпитања, самостално и у сарадњи са школским управама и центрима за стручно усавршавање.

У циљу проширивања платформе деловања (УНЕСКО, 2006) препоручује се едукаторима, као и директорима образовних институција, шира промоција благотворности уметничког образовања, подршка постојећим и планирање будућих уметничких предмета, са посебним акцентом на предаваче. Оснивање омладинских културних центара је такође једна од препорука, али то смо већ давно реализовали, у „златно доба“ Југославије. Поставља се сада само питање, када ће се ови објекти, од којих су већина променили наме-

не, а многи и пропали, вратити својим оригиналним програмима. Такође се препоручује сарадња образовних институција са привредним субјектима и мобилизација шире заједнице, којој би требало објаснити сврху онога што се догађа у високом образовању. Такође, укључити све факторе, од државних до невладиних, све који би могли помоћи око успешне имплементације нових уметничких студијских програма, пре свега министарства да би се осигурао континуитет у пројектима, у чему би помогла регионална сарадња. Потребно је свакако формирати кровне документе и остала правна акта, да би пројекти добили формалну основу, а самим тим и озбиљност коју заслужују.

Иако је традиционално уметност до сада била потцењена у образовним системима, врхунска достигнућа у свим областима се такође традиционално називају „права уметност“ („work of art“), јер уметничко дело представља врхунац људског постигнућа. Нови миленијум и нови век дошли су са новим захтевима, новим квалитетима радне снаге – захтева се креативни капацитет, који се, пракса је већ показала на неким примерима, најлакше постиже кроз инклузивно уметничко образовање, кроз које ће студенти, будући носиоци развоја, лакше стицати способности иницијативе, шире перспективе и све компетенције потребне за живот и напредовање у 21. веку. Људи, са својим знањем и талентом, представљају највећи капитал једне компаније или државе. Нека се уметност и уметничке дисциплине постарају да тај јединствени капитал не буде протраћен, већ да буде потенцијал из кога ће се развити снага опстанка и развоја свих нас.

А онда је, једног дана (Доменико Скарлати) подигао платно са чембала, сео за инструмент и засвирао благу, тиху музику, која једва да се усуђивала да се одвоји од жица инструмента, нежне вибрације вилиног коњица док лебди у месту, да би, наједном, променио место у ваздуху, навише, наниже, невезано за покрете прстију по диркама, који су се журили и прогањали. Не рађа се музика на диркама, а и како би, када клавијатура има прву и последњу дирку а музика нема ни почетка ни краја...

Жозе Сарамого

Литература

- Бејцент, М. и сар. (1994). *Месијанско завештање*. Београд: Орбис.
- Booth, E. (2010). The History of Teaching Artistry: Where we come from, are, and are heading. *Teaching Artists Journal* Volume X, Number 3, 1–20.
- Dewey, J. (1938–1998). *Experience and Education*. Indianapolis: Капа Delat Pi.
- Друкер, П. (1991). *Иновације и предузетништво*. Београд: Грмеч.
- Eisner, W. E. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven: Yale University Press.
- Исаковић, С. (2007). *Зубати осмех Макса Графа*. Нови Сад: Прометей.
- Исаковић, С. (2010). *Менаџмент музичке уметности*. Београд: Мегатренд.
- Исаковић, С. (2012). *БЕМУС ПРЕПЛЕТУМ МОБИЛЕ*. Београд: Службени гласник.

- Сакс, О. (2010). *Музикофилија*. Београд: Клио.
- Small, C. (1996). *Music, Society, Education*. Wesleyan University Press.
- Saramago, Ž. (1997). *Sedam Sunaca i Sedam Mesečina*. Beograd: Kolumbus.
- Snow, C. (1998). *The Two cultures and the Scientific Revolution*. New York: Cambridge University Press.
- Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. NYC: Bantam Books.
- UNESCO. (2006). *Road Map for Arts Education*. Lisbon: The World Conference on Arts Education.

Smiljka Isaković

ROLE OF THE ARTS IN HUMANIZING THE UNIVERSITY

Summary: In his book *Innovation and Entrepreneurship* Peter Drucker pleads for the education as the most important productive factor in the society. This is of the utmost importance for understanding the future role of education - university as institution, symbol and idea carrier. Also as the repository of the spiritual, intellectual and social development of the society. In the new global age, „practical“ subjects are gaining over „unpractical“. Social studies, liberal arts and arts are being threatened. The arts, as a global and universal means of communication, especially classical music, are seen again as the base in the social structures of the society. Traditional educational and universitarian systems are changing slowly. Arts are the most flexible medium for painless changes within and the outside world. Aiming to improve university system, we can wonder what the education can learn from the arts.

Key words: education, university, arts, music